

Рецензент
Василюк Л.С.
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗМІСТУ ПРОГРАМИ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ СЛАБОЗОРИХ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ

Гулим І.М.
м. Київ

У статті висвітлено основні напрями адаптації програмового змісту і образотворчого мистецтва для 5 – 7 класів загальноосвітніх навчальних закладів до можливостей учнів з порушеннями зору. Визначено корекційний вплив образотворчого мистецтва на становлення та розвиток особистості слабозорих учнів. **Ключові слова:** образотворче мистецтво, програмовий зміст, корекція, слабозорі учні.

В статті отражены ключевые моменты адаптации содержания программы по изобразительному искусству для 5–7 классов общеобразовательных учебных заведений к возможностям учеников с нарушениями зрения. Определено коррекционное влияние изобразительного искусства на становление и развитие личности слабозрящих учеников. **Ключевые слова:** изобразительное искусство, содержание программы, слабозрящие ученики.

In the article basic directions of adaptation of programmatic maintenance are reflected from a fine art for 5 – 7 classes of general educational establishments to possibilities of pupil with violations of sight. Certainly correction influence of fine art on becoming and development of personality of pupil with visual impairment. Key words: fine art, contents of programs, pupil with visual impairment.

У зв'язку з переходом загальноосвітніх шкіл на оновлений зміст освіти, визначеного згідно основних положень Концепції загальної середньої освіти, у спеціальній загальноосвітній школі для дітей сліпих та зі зниженим зором, оновлення переважної більшості освітніх галузей здійснюється шляхом адаптації загальноосвітніх програм в напрямку приведення їх змісту і вимог до навчальних досягнень учнів у відповідність зі своєрідністю психофізичного розвитку дітей, їх зоровими і пізнавальними можливостями, інтенсифікації та конкретизації специфічного компоненту змісту загальноосвітніх предметів в спеціальній школі I–II ступеня.

Згідно з цим, змістове наповнення програми з образотворчого мистецтва у спеціальній школі для учнів 5-7 класів зі зниженим зором здійснюється за адаптованою загальноосвітньою програмою рекомендованою Міністерством освіти і науки України (автори Л. Любарська, М. Резніченко, О. Протопопова) [3]. Рекомендована програма враховує традиції та сучасні тенденції розвитку національної та зарубіжної образотворчої культури, ґрунтується на ідеях

повного естетичного розвитку особистості, на основі свідомого розуміння цінностей людського та полкультурного образу світу.

Метою загальної образотворчої освіти в основній школі авторами програми визначено особистісний розвиток учнів і збагачення їх емоційно-духовного досвіду під час сприймання навколишнього світу і художньо-творчій діяльності, інтерпретації та оцінювання творів образотворчого мистецтва, формуванню ціннісних орієнтирів, потреби в творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

Як свідчить аналіз практики, досить часто, образотворче мистецтво як спеціалізований предмет державного компонента шкільного навчального плану адміністрацією шкіл вважається предметом не першорядної важливості. Зважаючи, що в більшості початкових класів образотворче мистецтво як предмет дисципліни викладається класними керівниками чи вчителями, діти не мають фахової підготовки. Унаслідок цього до п'ятого класу більшість дітей приходять із нульовим рівнем художніх знань та практичних умінь і навичок [2].

Ще в більшій мірі це стосується учнів з порушеннями зору, важливість образотворчого мистецтва для яких недооцінюється. Загальноприйнятою є думка, що візуальне образотворче мистецтво, недоступне для порушеного зору, сприймання дітей цієї категорії. Певною мірою це дійсно так, адже основним видом сприймання більшості художніх творів є сприймання з певної відстані, яке ускладнене чи й неможливе для дітей з порушеним зором. Однак це не має бути приводом для позбавлення учнів з вадами зору можливості набування знань та навичками з образотворчої діяльності, особливо зважаючи на її значний корекційний та виховний потенціал.

Залогом, унікальністю і цінністю образотворчого мистецтва для розвитку дітей, полягає насамперед у його консолідуючій сутності, об'єднанні і інтеграції предметного, матеріального та духовного світів, єдності природознавчих та естетико-художніх культур.

Серед головних завдань програми з образотворчого мистецтва загальноосвітніх шкіл – формування у дітей художньо-творчого ставлення до дійсності як здатність до неспоживаючого художнього сприймання світу та його образної оцінки, розвиток особистісних якостей, формування культури людських почуттів (любви, доброти, милосердя через сприймання творів мистецтва, та специфічних: почуття кольору, лінії, ритму, композиції, колориту та ін., безпосередньо у мистецькій діяльності); формування уявлень про сутність, види та жанри образотворчого мистецтва, цінності художньо-образної мови, засвоєння основних художніх прийомів і способностей та відповідної термінології; розвиток асоціативно-образного просторового мислення, уяви, фантазії, пам'яті, художнього смаку і творчих здібностей; опанування вміннями та навичками в образотворчій діяльності, особисті використання отриманих досвідів у самостійній творчій роботі; формування здатності сприймати, інтерпретувати та характеризувати твори образотворчого мистецтва, висловлювати особисте ставлення до них, висловлюючи власні думки, судження, оцінки; виховання духовних та

моральних ціннісних орієнтирів у сфері образотворчого мистецтва, інтересів, смаків, потреб у творчості; формування національно-патріотичної свідомості та активної життєвої позиції; розуміння учнями зв'язків образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтва, з природним і культурним середовищем життєдіяльності людини.

Визначені завдання цілком прийнятні і так само важливі для учнів з порушеннями зору. Однак їх реалізація в спеціальній школі вимагає інших підходів, застосування специфічних тифлопедагогічних методів та прийомів організації навчально-виховного процесу з урахуванням значного корекційного потенціалу образотворчого мистецтва, що полягає в у розвитку пізнавальної активності учнів з порушеннями зору, їх емоційно-вольової сфери, формуванні та розвитку специфічних образотворчих уявлень, виробленні практичних графічних навичок, поглибленні, уточненні знань про форму, розмір, колір предметів, оточуючих об'єктів, особливості їх розташування у просторі; засоби організації простору, формуванні художніх уявлень, абстрактно-логічного, образного мислення.

Зміст програми охоплює знання та формування уявлень, необхідних для слабозорих учнів, вивчення яких наблизить до їх сприймання явища та об'єкти оточуючого світу недоступні безпосередньому зоровому сприйманню. Так на уроках образотворчого мистецтва учням наочно демонструються уявлення про утворення перспективи, світлотіні, змінюваності кольору залежно від світлості, уявлення про фактуру, об'ємність форми та засоби її передачі.

З огляду на це, прийнятні за основу визначену мету та основні завдання загальноосвітньої програми з образотворчого мистецтва її адаптація до можливостей учнів з порушеннями зору відбувалась, головним чином, шляхом актуалізації корекційної спрямованості її змістового наповнення.

Корекційна складова змісту адаптованої програми з образотворчого мистецтва для 5-7 класів висвітлена в третій колонці („Спрямованість корекційно-розвивальної роботи та очікувані результати“) у вигляді корекційних завдань до кожного тематичного розділу, що акцентують увагу вчителя-предметника на особливостях сприймання учнів, специфіці засвоєння окремих категорій та їх корекційному змісті, який за умов спеціальної організації навчально-виховного та корекційно-розвивального процесів розкриває можливість формування уявлень та понять, споріднених із засвоєнням категоріального апарату інших освітніх галузей, актуалізуючи міжпредметні зв'язки образотворчого мистецтва.

Основні корекційні завдання образотворчого мистецтва реалізуються в процесі вивчення основних понять та категорій, практичного опанування навичками їх графічного відтворення, створення художніх образів, передачі фактури, перспективи, світлотіні, ритму. Також образотворче мистецтво сприяє удосконаленню та корекції зорового сприймання, формуванню зорових, а на їх основі уявних образів, сприяючи становленню та розвитку процесів абстрактно-логічного мислення, формуванню прийомів використання збереженого зору, удосконаленню мисленневих процесів аналізу, порівняння, узагальнення, класифікації. Так, аналіз та узагальнення конкретної об'ємної форми

реального об'єкту, встановлення відмінних та спільних ознак шляхом порівняння, активізувати та коригують наявний сенсорно-перцептивний досвід учнівських уявлень.

Складні для візуального сприймання категорії образотворчого мистецтва такі як перспектива, ліній горизонту, світлотінь у дітей з порушеннями зору формуються в процесі графічного зображення (практичне встановлення основних перспективи). В той же час опанування цими поняттями на уроках образотворчого мистецтва допоможе дитині на інших предметах природничого знання та в практичній просторовій орієнтації. Так, у процесі вивчення основних форм, засвоєння понять про величину, здійснюється підготовка дитини до засвоєння геометричного матеріалу, основ креслення, комп'ютерного мислення, розуміння законів організації простору.

Між іншим, просторове мислення, активне формування якого відбувається на уроках образотворчого мистецтва, є важливою складовою частинкою людини, за графічним зображенням учнів необхідно навчити бачити основні просторові образи, вчити пов'язувати їх з реальними об'єктами навколишньої дійсності.

У 5-му класі програмою передбачено конструювання з паперу об'ємних форм виготовлення розгортки геометричних тіл. Різні види конструювання, за заданим планом чи власним творчим задумом допоможуть сформувати в учнів навички розуміння зору практичні уявлення про форму, величину, що стане важливим способом корекції їх просторового сприймання. В ході виконання і складання розгортки актуалізуються математичні знання та вміння, виявлення залежності між цілим і його частинами, корекція просторового аналізу і синтезу.

Вивчення основних понять образотворчого мистецтва учнями з порушеннями зору потребує спеціальної організації сприймання. Вчителю слід пам'ятати, що деяким учням у класі недоступне сприймання однієї з основних категорій візуального мистецтва – кольору. У них необхідно формувати певні уявлення про колір, як засіб виразності художнього образу шляхом розширеного розуміння властивостей кольору (теплій, холодній, змішування, зміни світлості та насиченості, розуміння настрою кольорової гами у послідовні спосібних видами мистецтва, зокрема музики).

Це потребувало перегляду вимог до навчальних досягнень учнів, вихованих у загальноосвітній програмі як „Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів“, відповідно до можливостей дітей з порушеннями зору. Зокрема, в адаптованій програмі всі навчальні досягнення повинні пов'язані зі сприйманням кольору, та його розуміння як засобу передачі певного образу, було позначено * та визначено як доступні лише для дітей з порушеннями кольоровим зором.

Так само, потребують ґрунтовного перегляду з метою їх підвладення узагальненість до зорових можливостей дітей критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у галузі образотворчого мистецтва, визначені загальноосвітньою програмою.

Третє його, образотворче мистецтво має значний виховний потенціал. Воно є різноманітними видами та жанрами, визначними творами образотворчого мистецтва, поглиблення художніх знань та опанування навичок творчості, спрямоване естетичне виховання, розвиток творчих здібностей учнів. Воно з'являється розвиток і самореалізація особистості через активну творчу діяльність, її творче самовираження. В учнів з порушеннями зору можна формувати позитивне ставлення до образотворчої діяльності, як до творчості, творчій самореалізації вмотивовуючи це практичним досягненням отриманих знань та навичок в навчальній, творчій діяльності, зокрема в дизайні оточуючого простору, його естетичного перетворення з метою впливу на святкове, виховувати естетичні почуття та художній смак, зокрема естетичне свідоміє.

Цьому сприятиме посилення розвитку та художнім вихованням на уроках образотворчого мистецтва здійснюється розвиток навичок зв'язного мовлення власних оціночних суджень, вражень, передачі емоційного стану власними термінами та поняттями.

Також чином, адаптацію програми з образотворчого мистецтва було здійснено без зміни змістового наповнення та розподілу тематичного матеріалу зокрема. Головна увага спрямовувалася на виділення корекційної суті кожного розділу розділу загальноосвітньої програми з образотворчого мистецтва, зокрема її зміст визначається як ключовий в процесі засвоєння категорій мистецтва, особистісного розвитку в процесі художньо-естетичного виховання учнів з порушеннями зору.

Література:

1. Бельмер В. А. Уроки изобразительного искусства в школе учащихся с нарушениями зрения (методические рекомендации). – М., 1980. – 50 с.
2. Масол Л. Вprowadження нових програм з мистецтва і художньої освіти // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 3. – С. 27-30.
3. Образотворче мистецтво 5-7 класи // 5-11 класи. Методичний посібник. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. К.: МОН, 2005. – С. 60–121.

Вчителю необхідно враховувати недосконалість зорового сприймання учнів під час добору творів мистецтва, об'єктів вивчення, що загострює питання дидактико-методичного забезпечення спеціальної школи підручниками та посібниками з образотворчого мистецтва. Існуючі підручники насичені ілюстраціями художніх творів, які часто недоступні для сприймання учнями з порушеннями зором. Це потребує вирішення питання про їх адаптацію, збільшення формату, доцільність окремого подання ілюстрацій (альбом і зображеннями) і теоретичного матеріалу (на аудіо-носіях).

Таким чинном, корекційна спрямованість процесу вивчення образотворчого мистецтва забезпечує розвиток емоційної чутливості учнів з порушеннями зору, розширення їх художніх уявлень через осмислення й оцінку конструктивного і смислового компонентів твору, посилення мотивації пізнавальної діяльності на уроках образотворчого мистецтва, формування емоційно-особистісного ставлення учнів до творів живопису. Та реалізується це умови спеціального педагогічного керівництва пізнавальною діяльністю учнів з порушеннями зору, зокрема процесами сприймання та осмислення художніх образів, з використанням різноманітних форм уроків та позакласної діяльності, дидактичних методів і прийомів спрямованих на послідовний розвиток активності, творчої самостійності учнів.

Загальноосвітня програма структурно поділена на три етапи, кожний з яких охоплює навчальний рік (5-й клас – „Художній образ”, 6-й кл – „Духовний і предметний світ людини”, 7-й клас – „Культурне і просторове середовище людини”) та складається із семестрових тематичних розділів, що послідовно розв'язують художньо-пластичні, виразні, технічні та психологічні завдання образотворчості, які в адаптованій програмі залишились не змінними. Послідовність запропонованих тем та виконання завдань методично обґрунтовані психофізіологічними та віковими особливостями учнів, врахуванням відмінностей художніх і технічних засобів різних видів мистецтва. [3]. Структурування матеріалу здійснено таким чинном, щоб засвоєні знання, уміння та навички поглиблювалися протягом усього курсу, як наприклад конкретизація, розширення, збагачення уявлень про колір і форму.

З огляду на це, адаптація програми не передбачала варіативності розподілу програмного матеріалу чи зняття окремих тематичних розділів, складних для опанування через зменшення пізнавального досвіду дітей з порушеннями зору, оскільки кожен з них є підгрунтям наступного, через доповнення навчального матеріалу, актуалізацію окремих художньо-творчих аспектів з їх поступовим ускладненням. Не передбачено також розтягнення у часі процесу вивчення окремих тем, чи їх перенесення на наступні роки, підготовку до вивчення складних тем слід здійснювати на уроках корекції, на інших предметах шкільного курсу, реалізуючи міжпредметні зв'язки, зокрема на уроках математики, біології, географії, у позакласній діяльності. Також, слід стимулювати учнів до відвідування гуртків мистецько-прикладного профілю, виховувати зацікавленість, позитивне емоційне ставлення та мотивацію до художньо-естетичної діяльності.